

этим тенденции перехода конфликтов с личного, национального, регионального уровня на общепланетарный. Рассмотрен философско-антропологический подход к проблематике конфликтности.

Ключевые слова: конфликт, глобальный конфликт, конфликтность человеческого бытия, глобализация, философско-антропологический подход.

Summary

Zavalniuk V. V. Philosophical-anthropological grounds of conflict nature of global world cognition. — Article.

The paper analyzes the globalization of social relations, and these trends are associated with the transition from conflict of personal, national, regional level to the planetary level. We consider the philosophical and anthropological approach to the problem of conflict.

Keywords: conflict, global conflict, conflicts of human being, globalization, philosophical-anthropological approach.

УДК 347.99(477):(347.91/95+343.13).001.73

Л. І. Фесенко

ФУНКЦІОНУВАННЯ ВИЩОГО СПЕЦІАЛІЗОВАНОГО СУДУ УКРАЇНИ З РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ І КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ У КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

З прийняттям Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. відбувся черговий, але не останній етап судової реформи. Звичайно, наразі складно охопити та оцінити всі проблеми, які виникають під час застосування норм вказаного Закону. Необхідність реформування судової системи з початку 90-х рр. активно обговорювалася в суспільстві та серед юридичної спільноти, але більшість науковців зазначають, що прийняття та впровадження нового законодавства про судоустрій і статус суддів, а також оновлення процесуальних норм влітку 2010 р. не є закінченням реформаційних процесів загалом [1–10].

Можливо, деякі положення Закону України «Про судоустрій і статус суддів» не повністю виправдовують надії на покращення системи судочинства, є спірними або негативно впливають на судоустрій держави. Тому виникає необхідність звернути увагу на найбільш суттєві, на наш погляд, аспекти.

Так, процесуальний арсенал Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ (далі — ВССУ), за винятком інституту допуску скарги до провадження Верховного Суду України, залишився практично незмінним, що і надалі спотворює сутність касаційної перевірки рішень судів. Результат такого підходу в найближчому майбутньому може бути однозначним: навіть за умови заповнення штату і роботи 120 суддів у ВССУ вони фізично не впораються з тією кількістю справ, які надходять на розгляд, не кажучи вже про необхідність дотримання строків вирішення справ у касаційній інстанції. Особливо це стосується справ цивільної юрисдикції, де на кожного

суддю припадає в середньому на один місяць 260 касаційних скарг, справ і матеріалів. Потрібно уважно проаналізувати досвід зарубіжних країн, в яких давно розроблені критерії допуску справ для розгляду судом касаційної інстанції і внести відповідні зміни до процесуального законодавства.

Необхідним також є перегляд положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів» з метою уточнення деяких його норм. Зокрема, ст. 31 Закону вказує на те, що у вищому спеціалізованому суді утворюються палати з розгляду окремих категорій справ у межах відповідної судової юрисдикції. Йдеться не про одну, а про дві судові юрисдикції, а тому положення слід розуміти не в однині, а в множині, тобто не «судової юрисдикції», а «судових юрисдикцій». Отже, в міру потреби у цьому суді кожна з судових палат може бути поділена на окремі палати (наприклад, судова палата з вирішення трудових спорів, судова палата з розгляду злочинів проти життя і здоров'я особи тощо). На наш погляд, це питання повинно вирішуватися шляхом внесення змін до ч. 4 ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», а зазначене вище словосполучення має звучати так: «...у межах відповідної (відповідних) судової юрисдикції». Зауважимо, що розгалуження судових юрисдикцій є характерним для судової системи ФРН, де, зокрема, діють спеціалізовані вертикалі судів із соціальних, трудових питань. Тому такий апробований підхід дасть можливість зборам суддів ВССУ за необхідності утворювати інші, крім існуючих, судові палати, а також уточнить компетенцію палат з надання рекомендаційних роз'яснень, які дає вищий спеціалізований суд спеціалізованим судам нижчого рівня.

Деякі зміни напрошуються у правовому статусі Голови ВССУ. Це стосується, зокрема, призначення голів судів та їх заступників. У ч. 2 ст. 20 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та низці статей Закону України «Про Вищу раду юстиції» (в редакції Закону України «Про судоустрій і статус суддів») передбачено призначення суддів на посади голів, заступників голів місцевих, апеляційних та вищих спеціалізованих судів, а також їх звільнення з цих посад Вищою радою юстиції. Наявність у цього органу таких повноважень впливає також із положень п. 3 ч. 6 ст. 122 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», згідно з якими відповідна рада суддів (а щодо ВССУ — рада суддів загальних судів) вносить цьому органу подання про призначення суддів на адміністративні посади в судах та звільнення їх із таких посад. Отже, на законодавчому рівні вирішено проблему призначення суддів на адміністративні посади. Суттєвим є питання відсутності у механізмі призначення суддів на адміністративні посади «голосу» голови відповідного вищого спеціалізованого суду. Відповідно до ст. 41 Закону України «Про судоустрій України» голова Вищого спеціалізованого суду мав право внесення подання про призначення суддів на адміністративні посади в порядку, встановленому цим Законом. Новий Закон України «Про судоустрій і статус суддів» такого повноваження не містить. І справа не в бажанні перетягувати повноваження зі старого закону до нового. За будь-яких обставин голова Вищого спеціалізованого суду повинен мати вплив на прийняття рішення Вищою радою юстиції про призначення судді на адміністративну посаду, оскільки п. 1 ч. 1 ст. 34 Закону України «Про

судоустрій і статус суддів» саме на нього покладено обов'язок представляти відповідні спеціалізовані суди як орган державної влади у зносинах з іншими органами державної влади, органами місцевого самоврядування, судовими органами інших держав тощо.

Тому з метою фахового представлення системи спеціалізованих судів необхідно мати майданчик для професійної дискусії, знати проблеми і здобутки кожного суду, кожного судді, в тому числі і за допомогою колеги-адміністратора суду нижчої ланки в особі голови або його заступника. З іншого боку, недопустимими є і будь-які прояви тиску на суддю, який здійснює адміністративні повноваження, та випадки позапроцесуального впливу на його роботу чи роботу суду. Саме незалежний, висококваліфікований суддя повинен здійснювати адміністративні повноваження в суді. Виходячи з цього пропонується компромісний варіант: доповнити ст. 34 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» положенням про те, що голова вищого спеціалізованого суду погоджує подання про призначення судді на адміністративну посаду в порядку, встановленому законом.

Неоднозначно сприймаються новели окремих приписів Закону України «Про судоустрій і статус суддів» у частині оновлення положень щодо представництва суддів загальних судів у діяльності вищих органів суддівського самоврядування. Так, у ч. 1 ст. 125 вказаного Закону визначено порядок обрання делегатів на з'їзд суддів України конференціями суддів загальних, господарських та адміністративних судів за принципами рівного представництва від кожної судової юрисдикції. За вказаним принципом кожна область, Автономна Республіка Крим, міста Київ і Севастополь мають бути представлені трьома суддями від кожної судової юрисдикції. За змістом ч. 2 ст. 127 Закону Рада суддів України обирається з'їздом суддів України у складі одинадцяти осіб — по троє представників від кожної конференції суддів та по одному представнику від Конституційного Суду України і Верховного Суду України.

Вказані положення Закону передбачають, що майже 7 тис. суддів загальних судів на з'їзді суддів та у складі Ради суддів України мають удвічі менше представників серед загальної кількості делегатів порівняно із суддями інших спеціалізованих судів, яких нараховується 2290 (1171 суддів працюють у спеціалізованих адміністративних судах, 1119 — у спеціалізованих господарських судах). У цьому випадку законодавець, визначивши представництво суддів загальних судів у вищих органах суддівського самоврядування як окремих юрисдикцій (загальна, адміністративна, господарська), не звернув увагу на самостійне законодавче окреслення цивільної та кримінальної юрисдикцій та визначив принцип представництва не від кількості суддів, які представляють ту чи іншу юрисдикцію, а від юрисдикції загалом. Таким чином положення ч. 1 ст. 125 і ч. 2 ст. 127 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» потребують змін і доповнень щодо паритетного вирішення питання про квоти делегатів у контексті вимог ч. 2 ст. 130 Конституції України.

Стаття 34 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» визначає повноваження голови вищого спеціалізованого суду, але не встановлює їх ви-

ключного переліку. В контексті наведеного зауважимо, що невід'ємною частиною виконання ВССУ повноважень, покладених на нього законом, є його діяльність як юридичної особи, що має на меті належне організаційне забезпечення суду, матеріально-технічне забезпечення судового процесу, забезпечення належних умов праці для суддів та працівників апарату тощо. Закон визначає, що організаційне забезпечення діяльності вищого спеціалізованого суду здійснюється апаратом відповідного суду, який очолює керівник апарату. Нечітке визначення законодавцем змісту діяльності голови суду та керівника апарату викликає проблему розмежування їх повноважень, зокрема щодо розпорядження бюджетними коштами, оскільки це питання неоднозначно врегульовано законодавством України.

Так, за змістом ст. 22 Бюджетного кодексу України головними розпорядниками бюджетних коштів за бюджетними призначеннями, передбаченими законом про Державний бюджет України, — можуть бути виключно органи, уповноважені відповідно Верховною Радою України, Президентом України, Кабінетом Міністрів України забезпечувати їх діяльність, в особі їх керівників, а також міністерства, інші центральні органи виконавчої влади, Конституційний Суд України, суди загальної юрисдикції, Державна судова адміністрація України; установи та організації, які визначені Конституцією України [11]. Як зазначено у п. 2 постанови Кабінету Міністрів України від 9 березня 2006 р. № 268, саме керівнику державного органу надано право в межах затвердженого фонду оплати праці встановлювати державним службовцям надбавки, доплати, здійснювати преміювання, надавати допомогу на оздоровлення та матеріальну допомогу для вирішення соціальних питань [12]. Тобто всі питання, пов'язані з оплатою праці державних службовців у суді, має вирішувати голова суду, але він не наділений такими повноваженнями на рівні Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Крім того, 1 березня 2011 р. набрало чинності Типове положення про бухгалтерську службу бюджетної установи, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 26 січня 2011 р. № 59. Відповідно до підп. 3 та 9 цього положення бухгалтерська служба підпорядковується безпосередньо керівнику бюджетної установи, а до компетенції головного бухгалтера належить погодження документів, пов'язаних із витрачанням фонду заробітної плати, встановленням посадових окладів і надбавок працівникам [13]. Тобто, як вбачається із наведених норм, посередників між керівником та бухгалтерською службою не повинно бути.

Проте ст. 34 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» не містить будь-яких посилань на повноваження голови Вищого спеціалізованого суду щодо вирішення питань фінансового забезпечення судової установи, обмежуючись обтічним посиланням на здійснення ним інших повноважень, визначених законом, при цьому не уточнюючи, яких саме. У свою чергу, ч. 1 ст. 149 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» чітко зазначає, що керівник апарату очолює апарат суду, який здійснює організаційне забезпечення суду. Він несе персональну відповідальність за належне організаційне забезпечення

суду, суддів, судового процесу, функціонування автоматизованої системи документообігу, інформує збори суддів про свою діяльність. З іншого боку ст. 143 Закону встановлено, що суди загальної юрисдикції фінансуються згідно із кошторисами і щомісячними розписами видатків, затвердженими відповідно до вимог цього Закону, у межах річної суми видатків, передбачених Державним бюджетом України на поточний фінансовий рік, у порядку, встановленому Бюджетним кодексом України. Тобто між приписами Бюджетного кодексу України і положеннями Закону України «Про судоустрій і статус суддів» існує суттєва суперечність.

У нормах чинного Закону України «Про судоустрій і статус суддів» поняття «організаційне забезпечення діяльності судів» чітко не розкривається. Хоча ч. 2 ст. 119 Закону України «Про судоустрій України» передбачалося, що організаційне забезпечення діяльності судів відповідно до цього Закону становлять заходи фінансового, матеріально-технічного, кадрового, інформаційного та організаційно-технічного характеру. Отже, фінансове забезпечення незалежно від редакції закону апріорі є складовою організаційного забезпечення. За такого підходу необхідно визначити повноваження керівника апарату суду окремо в кожній сфері організаційного забезпечення діяльності суду: фінансовій, матеріально-технічній, кадровій, інформаційній та організаційно-технічній тощо. До речі, основою діяльності керівників апаратів суду, особливо місцевих та апеляційних судів є саме організаційно-технічне забезпечення діяльності судів.

На рівні ВССУ вказані проблемні питання частково вирішені у приписах Положення про апарат, затвердженого рішенням зборів суддів від 26 жовтня 2010 р. Відповідно до цього Положення визначено повноваження керівника апарату, серед яких вирізняється забезпечення ВССУ як юридичної особи, організація фінансового та матеріально-технічного забезпечення діяльності суду, порядок підписання платіжних та інших фінансових документів, звітів, довіреностей на отримання матеріальних цінностей тощо.

Що стосується керівника апарату вищого спеціалізованого суду, то про нього немає навіть згадки в Законі України «Про судоустрій та статус суддів», оскільки ч. 3 ст. 150 цього Закону, вказуючи на особливості функціонування апаратів вищого спеціалізованого суду та Верховного Суду України, лише визначає керівника апарату Верховного Суду України його представником як юридичної особи, тобто наділяє його певними повноваженнями організаційного забезпечення, в тому числі і фінансового характеру, але нічого не зазначає щодо керівника апарату Вищого спеціалізованого суду. Зважаючи на викладене, потрібно нормативно оформити розмежування повноважень фінансового характеру голови суду та керівника апарату Вищого спеціалізованого суду. Це можна зробити шляхом законодавчого закріплення у ст. 150 порядку делегування головою суду певних повноважень фінансового характеру керівнику апарату стосовно функціонування суду саме як юридичної особи, а також внесення відповідних змін до норм Бюджетного кодексу України.

Необхідно звернути увагу і на іншу проблему. Частиною 3 ст. 15 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачено, що у судах загальної

юрисдикції функціонує автоматизована система документообігу. Наведена норма конкретизована у відповідних приписах процесуальних законів. Незважаючи на те, що така система у ВССУ справ фактично запрацювала тільки з 1 червня 2011 р., виникає багато питань, які потребують нагального вирішення. Саме аспекти стану впровадження та функціонування автоматизованої системи документообігу суду займають важливе місце в повсякденній роботі. Ці проблеми можливо розділити на три групи: 1) недоліки функціонування самої системи; 2) нормативне забезпечення роботи системи; 3) матеріально-технічний стан та організація процесу впровадження системи.

Існуючий стан комп'ютерного забезпечення Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ за кількісними показниками та технічним оснащенням в основному в змозі забезпечити виконання вимог ст. 11-1 ЦПК України та статті 16-2 КПК України. Автоматизована система документообігу суду дає можливість здійснити об'єктивний та неупереджений розподіл справ між суддями з додержанням принципів черговості та однакової кількості справ для кожного судді, надання фізичним та юридичним особам інформації про стан розгляду справ щодо них, централізоване зберігання текстів судових рішень та інших процесуальних документів, підготовку статистичних даних, реєстрацію вхідної та вихідної кореспонденції і її руху в суді, розподіл справ між суддями, видачу судових рішень та реєстрації заяв осіб, а також передачі справ до електронного архіву.

Разом із тим найбільш актуальною є проблема дотримання приписів ст. 11-1 ЦПК України та 16-2 КПК України стосовно забезпечення автоматизованою системою документообігу об'єктивного та неупередженого розподілу справ між суддями з додержанням принципів черговості та однакової кількості справ кожному судді. Так, за словами керівника апарату Вищого адміністративного суду України С.В. Которобая (а в цій судовій установі напрацьовано неабиякий досвід автоматизованого розподілу справ) на сьогодні встановлено, що коефіцієнт участі судді в розгляді справи як члена колегії суддів суттєво завищений та впливає на розподіл справ ще до участі цього судді як члена колегії, а у випадках довготривалої відпустки судді значно збільшує його навантаження за рахунок справ, розподілених у період відпустки та в розгляді яких він має брати участь як член колегії, а також за рахунок меншої кількості відпрацьованого часу [14]. Тому і виникають нарікання серед суддів на роботу системи автоматизованого розподілу справ та сумніви у справедливості розподілу скарг і справ.

Необхідно звернути увагу на те, що у ВССУ відсутній єдиний механізм розподілу касаційних скарг (справ) з різних обставин: 1) справ, які надійшли із судів апеляційної інстанції після скасування ухвал, що перешкоджають подальшому розгляду судової справи та підлягають повторному автоматичному розподілу на загальних підставах; 2) справ, які надійшли до суду касаційної інстанції, після направлення на новий розгляд до судів нижчих інстанцій; 3) касаційних скарг, переданих з Верховного Суду України після перегляду Вищим спеціалізованим судом України з розгляду цивільних і кримінальних справ; 4) справ так званого презаведення, коли до первинної скарги необхідно

приєднати інші касаційні скарги; 5) справ із помилково визначеною категорією тощо.

До того ж відповідно до п. 3.3 Положення про автоматизовану систему документообігу суду судові справи, що надійшли за три дні до початку відпустки конкретного судді, якщо її тривалість становить менш ніж 14 календарних днів, не розподіляються на цього суддю. Але виникає парадоксальна ситуація, коли відпустка починається з понеділка, то розподіл справ (скарг) на такого суддю припиняється з п'ятниці, що позбавляє його права прийняти рішення щодо відкриття провадження у справі у строки, встановлені відповідними нормами ЦПК України і КПК України. І таких прикладів багато.

Отже, у цьому напрямі функціонування ВССУ є ще великі резерви і можливості, реалізація яких має призвести до чіткого і точного приписів законодавства щодо автоматичного розподілу скарг, заяв, клопотань, справ. Перші кроки в цьому напрямі вже зроблені — рішенням зборів суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ встановлено критерії розподілу справ [15].

Література

1. Бринцев В. Д. Конституційний шлях коригування курсу судово-правової реформи // *Право України*. — 2003. — № 2. — С. 7–11.
2. Грицаєнко Л. Деякі аспекти судово-правової реформи в Україні: реальність та перспективи // *Право України*. — 2004. — № 5. — С. 32–37.
3. Долежан В. В. Удосконалення Конституції України як передумова судової реформи // *Право України*. — 2007. — № 11. — С. 30–34.
4. Ківалов С. В. Об'єднати зусилля в ім'я якісного проведення судової реформи // *Право України*. — 2003. — № 3 — С. 26–29.
5. Коліушко І. Б. Адміністративні суди: для захисту прав людини чи інтересів держави? / І. Б. Коліушко, Р. О. Куйбіда // *Право України*. — 2007. — № 3. — С. 3–8.
6. Оніщук М. В. Судова реформа: чи буде дано відповіді на виклики часу? // *Право України*. — 2003. — № 5. — С. 15–18.
7. Осетинський А. Й. Утвердження авторитету суду у контексті судової реформи // *Право України*. — 2006. — № 4. — С. 3–10.
8. Притика Д. Діяльність господарських судів України в умовах судової реформи // *Право України*. — 2002. — № 12. — С. 4–9.
9. Селіванов А. Реформування конституційних засад організації судової влади // *Право України*. — 2003. — № 7. — С. 14–15.
10. Хоцький М. Новий проект Концепції судово-правової реформи // *Право України*. — 2000. — № 1. — С. 38–43.
11. Бюджетний кодекс України : за станом на 5 квіт. 2011 р. // *Відомості Верховної Ради України*. — 2010. — № 50–51. — Ст. 572.
12. Постанова Кабінету Міністрів України № 268 «Про упорядкування структури та умов оплати праці працівників апарату органів виконавчої влади, органів прокуратури, судів та інших органів» : за станом на 25 трав. 2011 р. // *Офіційний вісник України*. — 2006. — № 10. — Ст. 632.
13. Постанова Кабінету Міністрів України № 59 «Про затвердження Типового положення про бухгалтерську службу бюджетної установи»: за станом на 1 берез. 2011 р. // *Офіційний вісник України*. — 2011. — № 8. — Ст. 372.
14. Которобай С. В. Проблема автоматизація // *Юридична практика. Судовий випуск*. — 2011. — № 5 (61), 26 трав.
15. Рішення № 10 зборів суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про визначення засад функціонування колегії суддів та особливостей розподілу справ відповідно до Положення про автоматизовану систему документообігу суду

(затвердженого рішенням Ради суддів України від 26 листопада 2010 року № 30)»: за станом на 27 груд. 2010 р. // Збори суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. — Окреме вид. — 3 с.

Анотація

Фесенко Л. І. Функціонування Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ у контексті реформування судової системи України. — Стаття.

У статті досліджуються актуальні питання реалізації судово-правової реформи та проблеми функціонування Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. Робиться висновок щодо доцільності утворення в його складі, окрім судових палат у цивільних та кримінальних справах, й інших палат в межах відповідних юрисдикцій. Висловлюються пропозиції щодо удосконалення механізму призначення голів місцевих та апеляційних судів.

Ключові слова: суд, Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, судова реформа, голова суду, автоматизований розподіл справ.

Аннотация

Фесенко Л. И. Функционирование Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и криминальных дел в контексте реформирования судебной системы Украины. — Статья.

В статье исследуются актуальные вопросы реализации судебно-правовой реформы и проблемы функционирования Высшего специализированного суда Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел. Делается вывод относительно целесообразности образования в его составе, кроме судебных палат по гражданским и уголовным делам, и других палат в пределах соответствующих юрисдикций. Высказываются предложения касательно усовершенствования механизма назначения председателей местных и апелляционных судов.

Ключевые слова: суд, Высший специализированный суд Украины по рассмотрению гражданских и уголовных дел, судебная реформа, председатель суда, автоматизированное распределение дел.

Summary

Fesenko L. I. Functioning of the Higher Specialized Court of Ukraine on the Civil and Criminal Cases in the context of reforming of the court system of Ukraine. — Article.

In the article actual questions of realization of court legal reform and problems of functioning of the Higher Specialized Court of Ukraine on the Civil and Criminal Cases are researched. It is made a conclusion about practicability of foundation in its structure, except the Chamber of Criminal and Civil cases, and other Chambers within their respective jurisdictions. It is voiced suggestions about development of mechanism of appointment of heads of trial and appeal courts.

Keywords: court, The Higher Specialized Court of Ukraine on the Civil and Criminal Cases, court reform, Head of the court, an automated assignment of cases.